

Јована Н. Антонијевић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

УДК 81'367:821.163.41-32 Albahari D.
DOI [10.46793/Uzdanica21.3.169A](https://doi.org/10.46793/Uzdanica21.3.169A)
Оригинални научни рад
Примљен: 11. септембар 2024.
Прихваћен: 6. децембар 2024.

ТИПОВИ ТУЂЕГ ГОВОРА У РОМАНУ МАМАЦ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА¹

Айстиракӣ: У овом раду са стилистичког становишта разматрају се модели преношења туђег говора у роману *Мамац* Давида Албахарија. Циљеви овога рада су евидентирање типова преношења туђег говора у наведеном роману, са посебним освртом на оне подмоделе који настају као резултат варијација двају граматикализованих типова преношења туђег говора: управног и неуправног, као и осветљавање стилистичких и синтаксичких ефеката који се постижу њиховом употребом. Теоријско-методолошки оквир преузет је из Ковачевић 2012а, 2012б. Применом аналитичко-дескриптивне методе у роману су препознати: прави управни говор, (уведени) слободни управни говор, фрагментарни управни говор, управни монолошки говор, основни (граматикализовани) вид неуправног говора, неуправни неконекторски говор и неуправни експресивни говор.

Кључне речи: Давид Албахари, *Мамац*, типови туђег говора, управни говор, неуправни говор, стилистика, синтакса.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Роман *Мамац* објављен је 1996. године у издању издавачке куће Народна књига из Београда. У средишту тог наративног комплекса јесте прича приповедачеве мајке, сачувана на магнетофонским тракама и посредована његовим коментарима док их преслушава, расправљајући све време са својим познаником, канадским писцем Доналдом. У роману, поред мајчине приче, јунак *Мамац* на посредан начин испитује и себе, јер мајчина исповест подразумева време и простор самог јунака, реминисценције на његово одрастање, сазревање, очеву смрт, рат. Како наводи сам аутор, „свет који се описује у роману ни у ком случају није довршен, већ се налази у фази уобли-

¹ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-66/2024-03/200198).

чавања, у којој су све три временске равни – равни прошлости, садашњости и будућности – преточене у једну, у раван прошлости” (Албахари 2020: 174). Са друге стране, магнетофонске траке сведоче не само о судбини мајке, па и самога наратора, већ и о стању у Југославији пре почетка Другог светског рата, што роману даје изражен политички набој. Дело је добило НИН-ову награду за најбољи роман 1996. године, Награду Народне библиотеке Србије, те награде „Балканика” и „Мост Берлин”.

Књижевни опус Давида Албахарија претежно је проучаван са књижевно-критичког аспекта, чему је потврда велики број радова како на српском, тако и на енглеском језику (Павловић 2013; Аврамовић 2014; Рибникар 2006; Горуп 2005; Ракочевић 2005; Митровић 2005; Гесен 2005; Милутиновић 2005). Насупрот томе, са лингвистичког становишта, дело Давида Албахарија није изучавано све до 2022. године, када је објављен рад „Типови туђег говора у роману *Пијавице* Давида Албахарија” (Сретковић 2022).

Како наводи Михаил Бахтин (1980: 128), туђи говор јесте *јовор у јовору*, *исказ у исказу*, али и *јовор о јовору*, *исказ о исказу*, те због тога у истраживању форми преношења туђег говора предмет испитивања треба бити узајамни однос тих двеју величина: преносећег (ауторског) и преношеног (туђег) говора. Стога Бахтин (1980: 33) издваја два основна вида преношења туђег говора: (1) управни (директни) говор (перципира се *ишћа* и *како* говора), (2) неуправни (индиректни) говор (перципира се *ишћа* говора). Из овога произлази да је основна разлика између управног и неуправног говора у емоционално-експресивним елементима, који се чувају приликом употребе управног говора, док се коришћењем неуправног они изостављају. Само ова два типа преношења туђег говора јесу граматикализоване синтаксичке конструкције, док су све остале синтаксичке форме преношења туђег говора само варијације у оквиру наведених модела, или пак варијације настале комбиновањем карактеристика модела управног и неуправног говора (в. Ковачевић 2012а: 15). До сада, дефинисане су и термилошки спецификоване две граматикализоване и дванаест неграматикализованих форми управног и неуправног говора (в. Николић 2020: 289). Критеријално издвојити и термилошки разграничити све моделе и подмоделе преношења туђег говора значи спецификовати све граматичке и стилске компоненте које чине њихову структуру, при чему граматичка разликовна компонента модела подразумева издвајање формалних диференцијалних црта у творби модела преношења туђег говора, док се под стилистичком компонентом подразумева стилска компонента као разлог морфосинтаксичких преиначења у граматички јасно издвојеним моделима туђег говора (уп. Ковачевић 2012а: 16).

Теоријско-методолошки оквир нашег истраживања преузет је из рада Милоша Ковачевића „О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора” (2012а), у коме је направљена класификација свих типова управног и неуправног говора, те ће, стога, примери ексцерпирани из Албахаријевог

романа *Мамац* бити класификовани према подели направљеној у поменутом раду. Изузетак представља *ујравни монолошки говор* (дефинисан у Ковачевић 2012б).

2. УПРАВНИ ГОВОР

2.1. Прави управни говор. Роман *Мамац* почиње управним говором. Прва реченица коју изговара мајка отвара врата света наратива у који су смештени мајка, приповедач/син и Доналд. Прави управни говор један је од двају основних видова преношења туђег говора чији су основни конституенти ауторска дидаскалија, говор лика и ортографски маркери (уп. Ковачевић 2012а: 18). Таквих примера у роману је много и они се јављају искључиво када нам приповедач доноси разговор мајке и њега пуштен на магнетофонској траци². Мајка, као носећа фигура овога романа, представља не само складиште успомена на основу кога аутор гради своју причу, већ и једини чврст ослонац сину, који, након мајчине смрти, спас тражи у тоњењу у страх, очајање и бол. С обзиром на то да је роман исприповедан у првом лицу, очекивано је да ће овај модел туђег говора бити и најзаступљенији. Анализирајући типове преношења туђег говора у Тишмином роману *Бернардијева соба*, који је исто тако исприповедан у првом лицу, Тамара Лутовац Казновац и Тања Танасковић (2020: 99) употребу правог управног говора оправдавају тежњом да се говор других ликова посебно истакне, чиме се на плану макроструктуре и микроструктуре текста може јасније сагледати и диференцирати говор наратора, али и његов саоднос са осталим ликовима.

„Odakle da počnem?“, каже мајка. (5)

Наратору је у овом сегменту књиге било битно да јасно истакне границу између ауторског дискурса и дискурса другог, те је због тога посегао за правим управним говором код којег је граница врло видљива. Говор лика као туђи говор ортографски се маркира у писаном тексту, јер се од ауторске компоненте преко које се уводи у текст одваја или цртом или наводницима (Ковачевић 2012а: 16). Ауторска компонента као пратилачки текст аутора уз туђи говор назива се 'ауторска дидаскалија'³. У односу на ортографски – наводницима или цртом – обележени говор лика ауторска дидаскалија може бити у препозицији, интерпозицији или постпозицији.

² Једини пример у коме говор сина у разговору са мајком није ортографски маркиран наводницима долази након мајчине приче о нападу Хитлера на Европу и поробљавање Јевреја, када ће син закључити: *Ропово si postala Srпкиња, рекао сам.* (21)

³ У овом раду користимо термин 'ауторска дидаскалија' који користи и Милош Ковачевић у раду „О граматичко-стилистичком систему туђег говора”. Међутим, у литератури (Принс 2011), среће се и термин 'конферанса'.

(а) Ауторска дидаскалија у препозицији:

На крају је рекла: „Стajала сам крај прозора и гледала како се људи менjају.” (17); Рекла је: „Не, никада нисам престала да будем Српкиња, као што се ни тада нисам одрекла јеврејске вере.” (21); Рекла је: „Нисам очајавала, нисам помишљала на крај, била сам мирна.” (31); У ствари, рекла је: „Кога ја санјам, томе се добро не пише.” (35).

(б) Ауторска дидаскалија и интерпозицији:

„Kada su Nemci ušli u Zagreb”, рекла је мајка, „gazili su preko cveća i čokolada.” (14); „A onda sam sela sa domaćinima”, рекла је мајка, „podvukla crtu, sastavila obračun i saopštila im da odlazimo.” (26); „Ako je ovako dobro”, рекла је мајка, „mogu još dugo da pričam.” (33); „Dobro”, рекла је мајка, „ušli smo u Čupriju.” (45); „Tek kada smo se doselili u Čupriju”, рекла је, „počela sam da se budim s osećajem da ću moći da ustanem kad god poželim.” (50); „Nisam se bojala”, оштро је одговорила, „samo sam strepela da sve može da se ponovi, da ljudi ne mogu svaki čas da se menjaju u nešto drugo, i da zlo, kada jednom obuzme čoveka, ne može više nikada da se povuče.” (61); „Ako ne želiš da govoriš o detinjstvu”, рекао сам, „kaži mi onda da li si bila srećna.” (68); „Sreća je navika”, рекла је мајка, „ako je to odgovor na tvoje pitanje.” (69).

(в) Ауторска дидаскалија у постпозицији:

Izvukla je belu maramicu iz rukava crne bluze i izduvala nos. „Sve je to do suza”, рекла је мајка. (22); „Nisam umorna”, рекла је мајка. (33); „Ali od snova se ne živi”, рекла је мајка. (36); „Dobro”, рекла је мајка i ustala. (47); „Živelimo u vili predratnog industrijalca”, рекла је мајка. (54); „Ne mogu da verujem da si se ti nečega bojala”, рекао сам. (61); „Da li i sada tako misliš?”, питао сам. (61); „Kako to misliš?”, питала је мајка. (68); „Tvoj otac je uvek voleo tu pesmu”, рекла је мајка. (113).

2.2. **Слободни управни говор.** Изостављањем ортографских маркера из структуре управног говора добија се *слободни управни говор* (в. Ковачевић 2012а: 18). Овакав тип преношења туђег говора за собом повлачи неопходност читалачке фокусираности „како би се направила јасна граница између онога што изговара наратор, те онога што припада говору осталих ликова који се појављују, будући да се границе између ових типова говора тек постепено формирају” (Лутовац Казновац, Танасковић 2020: 99). У зависности од тога да ли у састав слободног управног говора улази или не улази ауторска дидаскалија (конферанса), издвајају се *уведени слободни управни говор* и *неуведени слободни управни говор* (в. Ковачевић 2012а: 18). У роману *Мамац* бележимо само примере *уведеног слободног управног говора*, и то највећим делом на оним местима на којима нам аутор доноси разговор између сина/приповедача и његовог пријатеља Доналда. На тим местима аутор је могао употребити и прави управни говор, али будући да је централна фигура

овога романа мајка, јасно нам је због чега Албахари прибегава управо оваквом наративном поступку.

И у овом моделу као и у моделу правог управног говора ауторска дидаскалија (конферанса) у односу на говор лика може заузимати једну од три позиције: препозицију, интерпозицију или постпозицију. Највећи број примера забележен је са ауторском дидаскалијом у интерпозицији, један пример са ауторском дидаскалијом у постпозицији, док примере са ауторском дидаскалијом у препозицији нисмо забележили.

(а) Ауторска дидаскалија у интерпозицији:

Stajala je nad nama poput kišobrana, rekao je, i nikada kap kiše nije ovlažila naše kose. (12); Previše veruješ u reči, rekao mi je Donald, a to uvek opterećuje onoga koji piše, čak iako nije pisac. (13); Ako pišeš o pustinji, rekao je, ne spominji sjaj ribljih krljušti. (26); Niko više i ne kupuje mape, rekao je Donald, jer je ljudima sasvim dovoljna televizija. (39); Uvek to radim, rekao sam mu, uvek govorim o sebi kada želim da pričam o nekom drugom. (43); Vi, Evropljani, rekao je, prave ste šeprtlje, i stalno zamišljate da se život sastoji u skupljanju, kao što neko reda marke u albumu. (46); Tvoja priča je o majci, rekao je Donald, majka je tvoja priča, i sve ostalo je mlaćenje prazne slame. (49); Moj otac je bio lekar i baratao je skalpelom, rekao sam Donaldu, ali majka je klala živinu na kuhinjskoj terasi. (52); Vi, Evropljani, rekao je, i dalje mislite da svet još uvek nije pronaden, da postoji kao u bajkama iza sedam gora, i sedam mora. (99); A sada, rekao je Donald, i spustio bedni smotuljak na sto, sada možeš da pišeš. (110).

Положај ауторске дидаскалије врло је битан, будући да он може указивати на комуникативно истакнут део реченице (в. Сретковић 2022: 243). Уколико би се она нашла у иницијалној позицији, комуникативно тежиште било би на ауторском говору (не на говору другог лица). Међутим, аутор не жели да у први план смести свој говор, већ примат даје говору другог, што показују горенаведени примери. Комуникативна улога дидаскалије у тим примерима јесте да укаже на припадност речи другим лицима, а комуникативно тежиште је на речима ликова.

(б) Ауторска дидаскалија у постпозицији:

Ne postoji ništa tako pouzdano kao istorija, rekao je. (16).

Још једна од особености слободног управног говора у овом делу је-сте висока фреквентност глагола *reћи* у ауторској дидаскалији.⁴ Глагол *reћи* присутан је у ауторској дидаскалији у свим ексцерпираним примерима. У вези са тим, понављања појединих елемената унутар књижевног текста често су текстуално кохезиони елементи (в. Ковачевић 2012б: 222).

⁴ Ова особеност ауторске дидаскалије у Албахаријевом опусу уочена је и у роману *Пијавице* (детаљније видети у Сретковић 2022).

Уведени слободни управни говор у случајевима у којима ауторска дидаскалија претходи дословном говору лика с обзиром на употребу двотачке и великог слова, остварује се у две варијанте. У првој варијанти иза ауторске дидаскалије, као и у управном говору, долази двотачка, а иза ње, опет као у правом управном говору, велико слово којим започиње говор лика (в. Ковачевић 2012а: 18). Међутим, нису ретки ни случајеви када иза ауторске дидаскалије не долази само двотачка него то може бити и запета или црта, с тим да на почетку дословног говора лика не долази велико него искључиво мало слово (в. Ковачевић 2012а: 18). Такав пример забележен је и у роману *Мамац*:

Jednom sam rekao ocu: da nisi Jevrejin, bio bi savršeni hrišćanin. (37).

Оно што се такође јавља као специфична одлика слободног управног говора унутар овога романа јесте редупликација ауторске дидаскалије. У таквим примерима, аутор редупликацијом ауторске дидаскалије као да акценат ставља на оно изречено од стране другог лица, нашу пажњу концентрише на текст који се налази између ауторских дидаскалија и на тај начин поново потврђује да је комуникативно тежиште управо на речима ликова.

Zbog toga je, uostalom, rekao je, teško pisati o istoriji, jer nas ona, rekao je, užasava svojom sveobuhvatnošću. (16); Pisanje je, rekao je, trganje za pravom merom odnosa stvarnog i nestvarnog, i kada god se taj fini balans ne ostvari, rekao je, pisanje se pretvara u zabludnu propagandu. (16); Tek kada prestane da misli o stilu, rekao je, počeo da nazire šta stil doista jeste, a kada stil ovlada njime, rekao je, počeo doista da piše. (19); Da umem da pišem, rekao sam Donaldu, seo bih i napisao knjigu, ali pošto ne umem da pišem, rekao sam, moram da govorim. (41).

2.3. Фрагментарни цитат или фрагментарни управни говор. Када се од нужних компонената управног говора реализује само део говора лика који је означен наводницима или курзивом добија се *фрагментарни цитат* или *фрагментарни управни говор*. Реч је о дословно наведеном говору лика који је укључен у структуру ауторског или неуправног говора (в. Ковачевић 2012а: 21). Неки од примера за фрагментарни управни говор јесу следећи:

Mislio je, doduše, da je njegov otac, zapravo očuh, imao takvu „spravu.” (5); Posedovala je upornost koju je otac, u ono vreme, nazivao „bosanska tvrdoglavost.” (11); Majka me je pogledala: način na koji je stiskala usne nagoveštavao je da je, kako je sama govorila, „rekla svoje.” (12); Ona sama, bila je, kako je govorila, „pinir Franje Josifa.” (29); Ali o tom vremenu, o toj „parodiji vojske”, što je sasvim ispravna Donaldova definicija, nekusno je govoriti. (37); Prvo je nazivala govorom, drugo prenemaganjem; prvi je imao „medena usta”, drugi je „lupao kao Martin po guslama.” (56); Čovek koji ih pisao znao je da će umreti, iako se trudio da to sebi ne prizna i pominjao „skori transport” koji je trebalo da ih odvede „u neku daleku zemlju”, na prinudni rad. (119).

2.4. Изречени управни говор и неизречени (помишљени) управни говор. У оквиру модела управног говора и у оквиру свих подмодела са ауторском дидаскалијом (конферансом), у зависности од тога да ли глагол у ауторској дидаскалији (конферанси) садржи семантичку компоненту изговорености или неизговорености исказа говорника, могу се издвојити два подмодела: (а) *изречени ујравни ѿвор* и (б) *неизречени (ѿомишљени) ујравни ѿвор* (в. Катичић 1986: 347). Неки од примера за ова два подмодела управног говора јесу следећи:

(а) „Želim da nastavim”, rekla je majka. (16); „Tek kada smo se doselili u Ću-priju”, rekla je, „počela sam da se budim sa osećajem da ću moći da ustanem kad god to poželim.” (50); „Nisam se bojala”, oštro je odgovorila, „samo sam strepela da sve može da se ponovi, da ljudi ne mogu svaki čas da se menjaju u nešto drugo, i da zlo, kada jednom obuzme čoveka, ne može više nikada da se povuče.” (61); „Pusti to”, kaže majka, „to su gluposti.” (61); „Bila sam srećna i kad se rodila tvoja sestra”, rekla je. (70); „Moj prvi muž”, rekla je, „uvek je govorio da se život meri prema tome koliko smo uradili za druge.” (104); „A ja sam uvek mislio”, rekao sam, „da je pevaš nama.” (113).

(б) Ако тако наставимо, pomislio sam, никада нећемо стићи у Банјалучу. (85); Ако бих успео у томе, mislio sam, ако бих га навео да запише моју историју као да је његова, онда бих се ослободио најтежег од свих баласта, онда бих био слободан. (100); У праву је била моја мајка, pomislio sam, никада не треба веровати људима у чијим очима се ништа не види. (124); Све у свему, mislim док пилјим кроз кухинјски прозор у све гушћи мрак, сасвим је извесно да више нисам онај који сам некад био (131).

2.5. Управни монолошки говор. С обзиром на то да је роман и-приповедан у првом лицу, очекивано је присуство великог броја примера у којима се може идентификовати *ујравни монолошки ѿвор*, који представља дијалог унутар једне личности (в. Ковачевић 2012б: 317). Овај тип управног говора има експресивну функцију, будући да се његовом употребом најбоље могу пратити нараторова промишљања (в. Милошевић 2023: 68). Ни у једном примеру овога типа нису коришћени ортографски маркери, што и није неопходно, јер читалац веома лако може препознати речи које припадају самом аутору. Примери за управни монолошки говор су многобројни, а ради илустрације наводимо само неке од њих:

Otkako sam ovde, hodam kao prazna školjka, kao puž iz kojeg dopire huk nepostojećeg mora, nosim odeću kao najteži teret, povijam se pod udarima vetra, zaprepašćen sam što imam toliko snage da mogu da držim šolju sa kafom. (20); Da umem da pišem, da znam da se služim književnim aluzijama, mogao bih tim golotinjama svašta da pripišem, da ih udenem u tradiciju ili da im pripišem univerzalno značenje. (24); Ušao sam u knjižaru i zatražio od prodavca knjigu koja na najbolji način izražava kolebanje kanadske duše. (25); Premotavam traku, puštam je ponovo, ponovo je premotavam. (33); Iako već skoro dve godine stanujem u ovoj kući, nisam upo-

znao nijednog suseda. (45); Otvorio sam koverat na ulici i podigao burmu naspram svetlosti. (57); Sada znam da bol ne treba tražiti u drugima, već da ga uvek nosimo sa sobom, da je bol središte koje nas čini onim što jesmo. (69).

3. НЕУПРАВНИ ГОВОР

3.1. Прави неуправни говор. Неуправни (индиректни) говор јесте форма преношења туђег говора структурисана у синтаксички облик зависносложене реченице. Синтаксичка конструкција неуправног говора састоји се од ауторске дидаскалије у облику главне клаузе и репродукованог исказа у форми зависне клаузе, а његово главно обележје на комуникативном плану јесте његова обавештајна вредност (в. Ковачевић 2012а: 18). Овај грама-тикализовани тип неуправног говора у ексцерпираним примерима уводи се везником *га*, док примери са везником *како* нису забележени.

Ispričao sam mu o trakama sa majčinom ispovešću i rekao да verujem kako se od toga može napraviti knjiga. (13); Za razliku od oca, majka je uvek govorila да je bolje biti sumnjičav nego dobronameran. (31); I majci sam rekao да bi bilo dobro da ispriča neki san. (35); Donald je rekao да ne želi o tome da raspravlja. (54); Donald mi je rekao да se to može objasniti sposobnošću izoštavanja i održavanja pažnje. (54); Donald je odmah rekao да ga to podseća na lutkara koji, skriven od pogleda, vuče konce iznad male pozornice i šarenih kulisa. (55); Kada mi je predavala ključeve, vlasnica, mršava, stara Kineskinja, ispričala mi je да je porodica morala da se vrati zbog toga što im je nastradao sin. (79); Moja majka je govorila да sve piše u ljudskim očima, i да nikada ne treba verovati čoveku koji izbegava nečiji pogled. (81); Rekao sam mu jednom да me ljuti njegov stav, a on se samo nasmešio i odgovorio да je ljutnja tipična odlika Evropljanina. (93).

3.2. Неконекторски неуправни говор. Како наводи Милош Ковачевић (2012а: 25), синтаксички модел неуправног говора који се остварује без употребе везника најбоље је назвати *неконекторски неуправни говор*. Овај модел дели са моделом неуправног говора све граматичке особине, осим присуства везника. Реченице неконекторског неуправног говора обликоване су јукстапозицијски, па им је због тога имплицитна субординација (Прњаковић 1993: 140) иманентна особина, за разлику од везничких зависнослужених реченица неуправног говора, које карактерише експлицитна субординација. Интересантно је да наратор овај тип неуправног говора у највећем броју ексцерпираних примера употребљава онда када преноси неке од ставова мајке, који су, у одређеном моменту његовог живота, одиграли важну улогу у његовом формирању, али и реаговању на разне животне околности.

Umire se samo jednom, govorila je, niko ne hoda okolo kao živi mrtvac. (7); Svaka vera je dobra, govorila je, ali onaj ko ne ume da čuti ne može da se nada da će u rečima naći utehu. (8); Ako ćeš me požaliti, često je govorila, požali me za života,

jer kada umrem, biće mi svejedno. (17); Bol postoji da bi bolelo, govorila je, ništa se tu ne može izmeniti. (23); Koliko jezika znaš, toliko ljudi vrediš, govorila je moja majka, iako sama nije dobro znala nijedan drugi jezik osim svog. (28); Njoj nikada ne bi moglo da se desi, govorila je, da ne zna šta želi da kupi kada ude u radnju. (40); Tu je moja majka bila u pravu: ako hoćeš nešto da kažeš, govorila je, kaži; ako nećeš, onda ćuti. (56); Svaki početak je težak, govorila je moja majka, posle je uvek lakše, treba samo probiti led. (77);

Поред наведених, у роману налазимо и следеће примере неконекторског неуправног говора:

Na ovom kontinentu, rekao je, onaj ko sumnja ostaje zauvek na dnu ili na početku. (9); Onaj koji tone, rekao je, on se davi, a pisac pluta na površini, na razmeđi svetova. (13); Ne postoji ništa tako pouzdano kao istorija, rekao je. (16); Glas, međutim, rekao je Donald, nisu reči, glas je onomatopeja reči, pravi govor se ne čuje, on se izriče iznutra. (22); Onaj ko objašnjava, rekao je, otima od priče. (34); Ako ikada budem pisao o njoj, rekao sam Donaldu, napisaću pozorišni komad. (36); Život, rekao je, nije gramatika. (110); Jezik je struktura koja ne postoji u svetu, rekao je. (110).

3.3. Експресивни неуправни говор. Како смо већ напоменули, једна од битних одлика неуправног говора јесте његова обавештајна комуникативна вредност. Заправо, комуникативни циљ зависноложене реченице јесте да се саговорнику пренесе саопштење. Због тога све зависноложене реченице неуправног говора имају изјавну интонацију, тј. завршавају се тачком. Ипак, у књижевноуметничком и публицистичком стилу неретко се уместо изјавног облика реализује интерогативни облик, односно неуправни говор се окончава упитником, а не тачком. Овај тип неуправног говора назива се *експресивни неуправни говор* (в. Ковачевић 2012а: 26). У роману *Мамац* забележен је само један пример за експресивни неуправни говор:

Da li je moguće, pitao sam Donalda, da priča zapravo postoji samo u jednom trenutku, u datom trenutku date sadašnjosti, ako tako može da se kaže, te da se stoga nikada ne može ponoviti, jer je ta sadašnjost neponovljiva, uostalom, kao bilo koji vremenski trenutak? (63).

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Спроведено истраживање показало је да је у роману *Мамац* Давида Албахарија употребљено 8 (под)модела конструкција туђег говора: пет конструкција управног и три конструкције неуправног говора. Од (под)модела управног говора коришћени су (1) *јрави ујравни говор*, (2) *уведени слободни ујравни говор*, (3) *фрајменјарни цијай или фрајменјарни ујравни говор*, (4) *изречени и неизречени (јомшиљени) ујравни говор* и (5) *монолошки ујравни*

Ћовор. Прави управни говор аутор употребљава искључиво у разговору сина и мајке, што, између осталог, сведочи о важности исповести коју мајка доноси и он је, заједно са неуправним говором, најфреквентнији у овом роману. Прави управни говор, фрагментарни цитат и изречени управни говор ортографски су маркирани наводницима. Одвајање ауторске дидаскалије (конферансе) од говора лика врши се једино помоћу запете. Ауторска дидаскалија је, код правог управног говора, забележена у препозицији, интерпозицији и постпозицији, док код слободног управног говора конферансу проналазимо једино у медијалној позицији и постпозицији. (Под)модел неуправног говора уочени у роману јесу следећи: (1) *їрави неїправни ѳовор*, (2) *неконекѳорски неїправни ѳовор* и (3) *експресивни неїправни ѳовор*. Примери за прави неуправни говор искључују употребу било ког интерпункцијског знака, сем тачке, која се употребљава како би се означио завршетак комуникативног типа исказа. Неконекторски неуправни говор приликом свог обликовања користи запете којима се издваја антепонирана и интерполирана ауторска дидаскалија (конферанса) у оквиру невезничке клаузе неуправног говора, док експресивни неуправни говор, због стилистичких разлога, користи упитник. Све уочене конструкције туђег говора доприносе експресивности и динамици приповедачког поступка, при чему се врши диференцирање ауторског и „неауторског” говора и јасније се сагледава њихов међусобни однос.

ИЗВОР

Albahari (2020): D. Albahari, *Матац*, Beograd: Ćarobna knjiga.

ЛИТЕРАТУРА

Avramović (2014): M. Avramović, Knjige ogledala: *Cink i Матац* Davida Albaharija, *Knjiųevna istorija*, god. 46, br. 153, 525–546.

Bahtin (1980): M. Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd: Nolit.

Gesen (2005): A Gessen, Where Imagination Fails: Remembering Remembering the Holocaustin Götz and Mejer by David Albahari, *Serbian Studies*, Vol. 19, No 1, 95–103.

Gorup (2005): R. Gorup, The Author in Exile: Writing to Forget, *Serbian Studies*, Vol. 19, No 1, 3–15.

Katićić (1986): R. Katićić, *Sintaksa hrvatskoga knjiųevnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU, Globus.

Kovaćević (2012a): M. Kovaćević, O gramatićko-stilistićkom terminosistemu tuđeg govora, *Srpski jezik*, 17, Beograd: Naućno društvo za negovanje i proućavanje srpskog jezika, Filološki fakultet; Nikšić: Filozofski fakultet, 13–38.

Kovaćević (2012b): M. Kovaćević, *Lingvostilistika knjiųevnog teksta*, Beograd: Srpska knjiųevna zadruga.

Lutovac Kaznovac, Tanasković (2020): T. Lutovac Kaznovac, T. Tanasković, Tipovi tuđeg govora u romanu *Bernardijeva soba* Slobodana Tišme, *Srpski jezik, književnost, umetnost* (zbornik radova sa XIV međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu 25–27. X 2019), Kragujevac, Filološko-umetnički fakultet, 97–106.

Milošević (2023): M. Milošević, Tipovi tuđeg govora u romanu *Ljudi bez grobova* Enesa Halilovića, *Uzdаница*, XX/2, Jagodina, Fakultet pedagoških nauka, 61–74.

Mitrović (2005): M. Mitrović, *Gec i Majer* or Situational Education, *Serbian Studies*, Vol. 19, No 1, 83–95.

Milutinović (2005): Z. Milutinović, The Demoniacism of History and Promise of Aesthetic Redemption in David Albahari's *Bait*, *Serbian Studies*, Vol. 19, No 1, 15–25.

Nikolić (2020): M. Nikolić, Srbistička istraživanja tipova tuđeg govora tokom poslednje dve decenije, *Srpski jezik*, 25, Beograd: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Filološki fakultet; Nikšić: Filozofski fakultet, 287–301.

Pavlović (2013): A. Pavlović, Albaharijeva proza u međunarodnom slavističkom kontekstu, u: M. Pantić (ur.), *Slike iz porodičnog vremena*, Beograd: Biblioteka grada Beograda, 174–188.

Prins (2011): Dž. Prins, *Naratoški rečnik*, Beograd: Službeni glasnik.

Pranjковић (1993): I. Pranjковић, *Hrvatska skladnja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Rakočević (2005): R. Rakočević, Shem Is Eating Words. On an Episode of Logophagy: David Albahari's *Tsing*, *Serbian Studies*, Vol. 19, No 1, 53–83.

Ribnikar (2006): V. Ribnikar, Istorija i trauma u romanima Davida Albaharija, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knj. 54, sv. 3, Novi Sad, 613–639.

Sretković (2022): A. Sretković, Tipovi tuđeg govora u romanu *Pijavice* Davida Albaharija, *Lipar*, Časopis za književnost, jezik, umetnost i kulturu, br. 79, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 239–252.

Jovana N. Antonijević

University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Scientific Research Center

TYPES OF SPEECH IN DAVID ALBAHARI'S NOVEL *BAIT*

Summary: This paper identifies types of reported speech in the novel *Bait* by David Albahari, with a specific focus on the subtypes that result from variations of the two grammaticalised types of reported speech: direct and indirect speech. The aim of the research is twofold: (a) to analyse all types of direct and indirect speech found in the novel, and (b) to shed light on syntactic and stylistic effects achieved through their usage. The theoretical and methodological framework of the paper is based on Kovačević 2012a, 2012b. By ap-

plying analytical method and descriptive research, the following types of reported speech were identified in the novel: regular direct speech, introduced free direct speech, fragmented quotation or fragmented direct speech, direct monologic speech, basic (gramaticalised) form of indirect speech, non-connective indirect speech, and expressive indirect speech.

Keywords: David Albahari, *Bait*, types of speech, direct speech, indirect speech, stylistics, syntax.